

Punktskriften

Punktskriften – mitt eget alfabet

När jag var liten på 1950-talet fanns inte möjligheten att lära sig punktskrift förrän i skolan. Jag fick lära mig läsa på andra sätt. Med inristade bokstäver på träklossar kunde jag bygga ord, och på en namnskylt med lösa bokstäver kunde jag "skriva". Med glädje fick jag till sist – när jag började skolan – lära mig punktskrift.

Sedan dess har punktskriften följt mig hela livet. Vem skrev inte dikter och berättelser som tonåring? Dessutom kunde jag ligga och läsa nästan hela nätterna med boken under täcket, utan att det syntes.

När jag flyttade hemifrån kunde jag märka kryddburkar, hemarkiv och skivor. Tillsammans med barn och barnbarn spelar jag kort och andra sällskapsspel, som finns märkta med punktskrift. Jag kan färgmärka mina kläder och jag skulle inte klara mig utan almanackan och regletten i handväskan. Jag kan läsa tidningar med matrecept, om kändisar och lösa korsord. Melodikrysset kommer varje vecka i punktskrift. Från Punktskriftstjänsten vid myndigheten för tillgängliga Medier, MTM, kan jag beställa det jag

vill ha överfört till punktskrift, exempelvis bruksanvisningen till min nya mikrovågsugn och stickbeskrivningar. Och alla gratulationerna på min 50-årsdag!

E-posten är kanske det som gjort mig mest jämlik. Precis som alla andra skickar jag och får e-brev som jag läser på min punktskriftsskärm. Brev kan jag skriva ut på min punktskriftsskrivare. När jag var expert i en statlig utredning fick jag handlingarna som bifogade filer via e-post och kunde skriva ut dem i punktskrift. Det blev förstås väldigt mycket papper, men jag kunde vara expert på samma villkor som de övriga. Jag kan också läsa på Internet med punktskrift, till exempel tidtabellen för Arlanda Express och betala mina räkningar via Nordea – men tyvärr är det långt ifrån alla hemsidor som är tillgängliga för oss som inte ser, även om vi har bra hjälpmedel.

Punktskriften gör mig självständig. Jag kan läsa det jag själv skriver, vilket inte är någon självklarhet för oss som inte ser. Ge oss den friheten!

*Hälsningar
Eva*

En kännbar skrift av punkter

Punktskriften  r en kännbar, taktill, skrift som man läser av med fingertopparna.

En bokstav formas som en eller flera upphöjda punkter inom ett begränsat utrymme, kallat en punktskriftscell. Den utgörs av en fyrkant med sex punkter, två i bredd och tre i höjd.

Punkterna i cellen  r numrerade uppifrån och ned, från ett till tre i vänstra raden och från fyra till sex i den högra raden.

Genom att kombinera dessa på alla möjliga sätt kan 63 olika tecken bildas. Punktskriftsalfabetet följer en viss ordning. Uti från tecknen f r bokstäverna a till j skapas tecknen för k till t respektive u till z. Våra särskilda svenska bokstäver följer dock inte denna ordning.

Siffrorna 1 till 0 bildas genom att ett särskilt siffertecken skrivs före de tio första bokstäverna i alfabetet. Om man skriver siffertecken före ordet behaga i punktskrift l ser man det som 258171 i stället.

Ett annat förtecken anger om bokst -

verna  r stora (versaler) i stället för små (gemena).

De 63 tecknen kan kombineras på många olika sätt. Samma tecken f r skiftande betydelse inom olika områden.

Det finns ett stenografisystem, ett system för fonetisk (språkljud) skrift, ett för matematik och naturvetenskap samt ett system för datapunktskrift. Detta används när personen läser och skriver punktskrift på en punktskriftsskärm kopplad till datorn.

Det finns också ett system för musiknoter i punktskrift. Men man måste lära sig noterna utantill, om man spelar ett instrument. Det g r naturligtvis inte att l sa noterna med händerna samtidigt som man spelar på sitt instrument. Men sjunga efter noter går bra.

Punktskriftscellen  r i stort sett lika stor över hela världen, bara små skillnader kan finnas mellan olika länder.

I Sverige har sexpunktscellen följande m tt: Avståndet mellan punkterna i cellen  r både i höjd- och sidled cirka 2,5 mm.

Svensk punktskrift

•	•	••	••	••	••	••	••	••	••
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J

•	•	••	••	••	••	••	••	••	••
•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T

•	•	•	••	••	•	•	•	•
••	••	••	••	••	••	•	•	•
U	V	W	X	Y	Z	�	�	�

••	•	•	••	••	•	••	••	••	•	••
#	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Siffrorna bildas av A-J och föregås av ett siffertecken #

•	•	••	•	••	••	••	••	••	•
•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
.	,	:	;	?	!	(	)	-	”

Avståndet mellan motsvarande punkter i angränsande celler är cirka 6 mm horisontellt och cirka 10 mm vertikalt.

Måtten mellan cellerna och raderna mäts från mittpunkt till mittpunkt i cell respektive rad. Punktens höjd är minst 0,25 mm. Om den är lägre blir den omöjlig att känna. Punktens diameter är cirka 1 mm.

Det krävs god känsel för att kunna läsa punktskrift med fingrarna, men det är möjligt att lära sig för de allra flesta.

Louis Braille

Det var fransmannen Louis Braille (1809-1852) som utvecklade punktskriften. Hans ögon skadades så illa när han var tre år att han blev blind. Föräldrarna såg till att sonen fick gå i skola tillsammans med seende barn. Han visade tidigt stor begåvning. Men det saknades ett väl fungerande läs- och skrivspråk för blinda.

Louis Braille fick idén till punktskriften från en officer som konstruerat en mörkerskrift med höjda punkter. Skriften var avsedd för soldater i fält.

Louis Braille räknade ut att ett system som har sex punkter räcker till alla bokstäver och skiljetecken.

Efter att ha experimenterat några år lyckades han år 1825, endast 16 år gammal, skapa det första användbara punktskriftssystemet för blinda i världen.

Brailles genialt enkla idé visade sig användbar i alla språk. 200 år senare fortsätter punktskriften att ge blinda och gravt synskadade möjlighet att inhämta kunskap och att uttrycka sig i skrift.

Läsa punktskrift

Det finns i dag cirka 1200 personer i Sverige som regelbundet använder punktskrift. Barn lär sig läsa punktskrift i skolan ungefär i samma takt som andra barn lär sig läsa. Båda händernas pekfingrar blir i de flesta fall läsning. Man har också stöd och hjälp av de andra fingrarna för att kunna hålla reda på och byta rad. Någon riktig snabb läsning kan man sällan träna upp sig till, men en normal högläsningstakt är ganska vanlig. Punktskriften ger dock

inte samma överskådlighet som en tidnings-sida, ett bokuppslag eller en skärmbild kan ge den som ser.

Människor som har blivit synskadade i vuxen ålder kan också lära sig punktskrift för att klara av att till exempel läsa en tidningsartikel, ett brev, punktskriftsmärkningen på en medicinförpackning eller egna anteckningar. Att få tillgång till synskadades eget läs- och skriftspråk underlättar mycket i livet för den som har blivit synskadad.

Läsning av punktskrift sker genom lätt beröring. Nybörjare vill gärna trycka för hårt och gnida med fingret på punkterna. Då känner man dem sämre. Men övning ger färdighet och bättre känsel. Så småningom brukar nybörjaren komma i gång med läsningen.

En van punktskriftsläsare identifierar inte varje enskild bokstav vid läsningen, utan läser in hela ordbilder. Enstaka punktfel brukar då inte märkas. Men för mindre vana läsare kan ett enda punktfel bli mycket förvirrande. En punkt för mycket eller för litet förändrar alltid ett tecken till ett annat. En sill kan bli en till, föda kan bli göda, döda eller föga. När det gäller siffror är varje punkt särskilt viktig. Ett enda punktfel i ett telefonnummer gör det helt oanvändbart.

På Myndigheten för Tillgängliga Medier, (MTM), finns ett stort utbud av böcker i punktskrift att låna eller köpa. Varje år produceras ungefär 400 boktitlar i punktskrift, många efter önskemål från de enskilda låntagarna. Det finns också ett tiotal tidningar i punktskrift.

Skriva punktskrift

Det finns olika hjälpmedel för att skriva punktskrift. Punktskriftsmaskiner har en tangent för var och en av de sex punkterna. Man skriver genom att samtidigt trycka ner de tangenter som motsvarar punkterna i bokstaven. Att skriva är ungefär som att slå an ackord på ett piano.

Ett annat hjälpmedel är regletten, som kan användas för anteckningar. Regletten består av två plattor, den övre med en ruta

för varje punktscell, den undre med en grop för varje punkt. Papperet kläms fast mellan plattorna. Med hjälp av ett stålstift med handtag prickar man sedan in bokstäverna i papperet, punkt för punkt. När man skriver blir det fördjupningar i papperet, och på baksidan av papperet blir det upphöjda punkter. Då måste man alltså skriva orden spegelvänt. Reglet används främst för kortare anteckningar, eftersom det är ett långsamt sätt att skriva på.

Idag finns flera olika elektroniska anteckningshjälpmedel, där man skriver in texten i punktskrift och får upp den i punktskrift på en läsrad som fungerar som en punktskriftsskärm. Framför datorns tangentbord finns en rad rörliga piggar. Dessa formar punktskriftstecken, en rad i taget.

En punktskriftsskrivare och en punktskriftsskärm kan kopplas till helt vanliga datorer, på arbetsplatsen, i skolan eller i hemmet. Även den som inte behärskar punktskrift kan med datorns hjälp lätt kommunicera med synskadade och vice versa.

Man kan också trycka punktskrift. Förr präglades punkterna på en dubbel plåt, som monterades i en press. Tryckningen skedde genom att papperen pressades mellan plåtarna. Numera är all massproduktion av punktskrift datoriserad. Böcker och tidningar skrivs ut exemplar för exemplar med hjälp av snabba punktskriftsskrivare, som skriver punktskrift på arkens båda sidor samtidigt.

För att få tillräckligt tydliga och hållbara punkter vid skrivning av punktskrift, måste man använda ett tjockare och kraftigare papper. Punkterna gör att bladen i en bok inte ligger så tätt ihop. Punktskriftsböcker blir därför mycket tjocka. På en A4-sida i punktskrift får man in ungefär 30 rader med 30 tecken per rad, alltså högst 900 tecken. På en A4-sida med vanlig text i ett vanligt typsnitt som Times i teckenstorlek 12 och med enkelt radavstånd rymms runt 4 000 tecken. Ett talande exempel är boken *Harry Potter och dödsrelikerna* som i vanlig skrift är en bok på tusen sidor men som

i punktskrift omfattar 20 betydligt större och tjockare volymer.

Lära sig punktskrift

Kunskaper om punktskrift och förmåga att använda den kräver utbildning. Barn som är födda med en synskada lär sig punktskrift i skolan. För vuxna personer som blir gravt synskadade är situationen mer komplicerad. Det är tyvärr ingen självklarhet idag att synskadade personer får möjlighet att lära sig punktskrift.

Syncentralerna, som ansvarar för rehabilitering av synskadade, saknar i flera fall både resurser och tillräcklig kompetens för att lära ut punktskrift i någon större omfattning. Det leder till att många synskadade personer i praktiken tvingas bli ett slags analfabeter, eftersom de inte ser att läsa tryckt text och inte får lära sig punktskrift. Detta kan få ödesdiga konsekvenser för de enskilda personerna.

Rätten att få lära sig och att få kommunicera i punktskrift måste därför föras in i lagstiftningen.

Synskadades Riksförbund är synskadades egen intresseorganisation med cirka 14 000 medlemmar. Vi arbetar för att synskadade ska kunna leva ett aktivt och jämlikt liv. I Synskadades Riksförbund träffas vi också för att ha trevligt tillsammans och för att prata om våra erfarenheter. Alla synskadade i alla åldrar, kan bli röstberättigade medlemmar. Andra är välkomna att bli stödjande medlemmar. Vi finns i nästan varje kommun i landet.

Riksorganisationen Unga Synskadade är en självständig organisation för ungdomar.

Du som vill veta mer, kontakta:
Synskadades Riksförbund, 122 88 Enskede
08-39 90 00 info@srf.nu www.srf.nu

Du som vill stödja Synskadade Riksförbunds arbete: Ge ditt bidrag till Synskadade Riksförbunds plusgirokonto 90 00 90-2